

10.Sınıf Edebiyat Ünite Özetleri 1.Ünite Giriş

Bu ünite de "edebiyatın tarih ve din ilişkisini" inceleyeceğiz. Ayrıca "Türk Edebiyatının tarihi dönemlerini ve gelişimini" de öğreneceğiz.

Hepsi ayrı başlıklar altında incelenecek olsa da bütün konular birbirini destekler niteliktedir. Yani bir sonuç diğerinin nedeni şeklinde bir ilişkiye sahip. Bu yüzden her konu başlığını ayrı ayrı düşünmektense birbiriyle bağlantılı olarak düşünmeniz işinizi kolaylaştıracaktır.

o EDEBİYAT- TARİH İLİŞKİSİ

Hiçbir edebiyat eseri yazıldığı tarihten ayrı düşünülemez. İlk olarak bunu bilmemiz gerekli. Yani biz 2020 yılında bir eser veriyorsak bu eser yüz yıl sonra 2020 yılı düşünülerek değerlendirilmelidir. Yazıldığı dönemin şartlarından ayrı düşünülürse hata edilmiş olur.

Madem bir eser yazıldığı dönemden ayrı düşünülemez o zaman bir edebi eser yazıldığı dönemin sosyal hayatını, dönemin önemli olayları hatta moda olanı taşır. Bu yüzden her edebi eser tarihe kaynaklık edebilir. Bir tarihçi yıllar sonra 2020 yılında olup bitenleri araştırırsa o dönemlerde yazılmış ya da o dönemleri anlatan edebi eserlerden faydalanır. Yani edebiyat tarihe kaynaklık eder.

Tarih ve edebiyat ayrı yöntemler izleseler de birbirilerini besleyen iki daldır. Edebiyatı dönemlere ayırırken de tarihi olayları göz önünde bulundururuz. Ve her edebi dönem mutlaka tarihi bir olayın sonucunda ortaya çıkar.

o EDEBİYAT- DİN İLİŞKİSİ

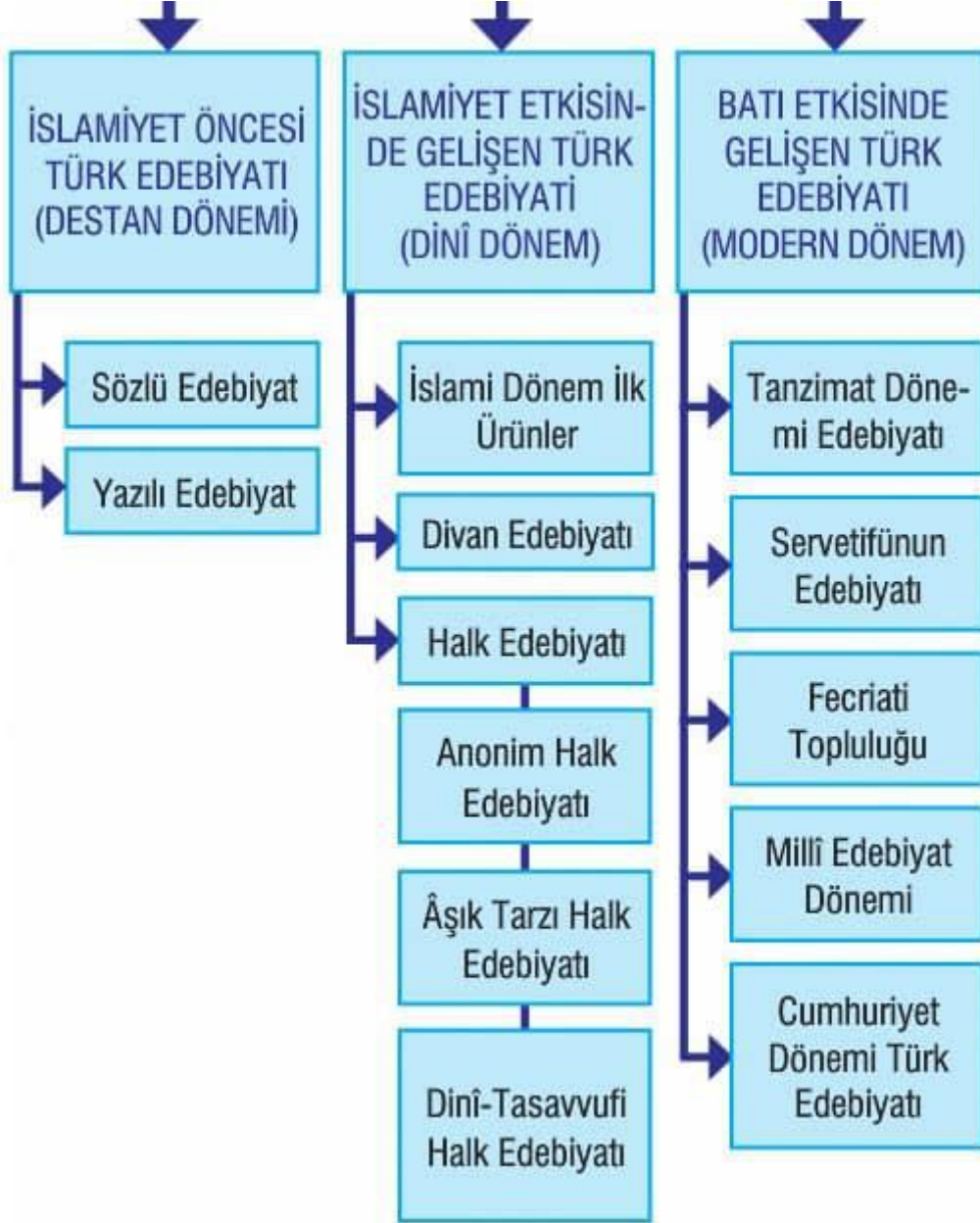
Daha öncede belirttiğimiz gibi bir edebi eser dönemini yansıtır. Yani insanı ilgilendiren, bir toplumu şekillendiren her şey edebiyatı şekillendirir. Din ise insanın ayrılmaz bir parçasıdır. Hem edebi eserlerin şekillenmesinde din önemlidir hem de edebi dönemlerin oluşmasında.

Uygur metinleri din değişikliği yaşanan bir dönemde yazıldığı için metinlerin konusu yeni dini tanıtmaktır. Yine aynı şekilde İslam'ı kabul ettikten sonra yazılan metinlere besmele ile başlanmıştır. Ayrıca Allah'a dua, peygamberlere övgü bölümleri de vardır.

Din değişikliğinin edebiyatı etkilemesine en çarpıcı örnek ise edebiyat tarihi dönemlere ayırılırken kendini gösterir. Türk edebiyatında İslamiyet öncesi dönem diye adlandırdığım bir dönem vardır. Ve din değişikliği sonucunda Uygur alfabesinden Arap alfabesine geçilmiştir.

Din insanın bir parçası olduğu için edebiyatında bir parçası olarak edebiyat içinde varolagelmiştir.

TÜRK EDEBİYATININ ANA DÖNEMLERİ

Bir edebiyatı dönemlere ayırırken köklü değişimler göz önünde bulundurulur. Yani kırılma noktaları dönemleri oluşturur. Din değişikliği, coğrafya değişikliği, etkileşimde olunan kültürler, sanatsal anlayışların değişimi dönemlere ayrılma değince aklımıza gelmelidir.

Yukarıdaki tablodan şimdi bu değişimleri inceleyelim.

Üç ana dönemin iki tanesinde din değişikliği etkili olmuştur. İlk dönemimiz İslamiyet öncesi olarak adlandırılırken ikinci dönemimiz İslamiyet etkisi olarak adlandırılmıştır. Üçüncü dönemin ismi ise **Batı etkisi**dir. Batı etkisi ise etkilenilen kültürün değiştiğini bize göstermektedir.

o İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEM

Bu dönemi düşünürken aklınıza Orta Asya'yı getirin. Gök Tanrı inancının olduğu ve etkileşimde olduğumuz devletin Çin olduğunu unutmayın. Yani etkileşime kapalıyız, göçebe yaşıyoruz.

Bu dönemde kendi içinde ikiye ayrılıyor.

o SÖZLÜ EDEBİYAT

Sözlü edebiyat Türklerde çok gelişmiştir. Göçebe bir hayat tarzı sürmenin doğal bir sonucudur bu. Yazı henüz o kadar yayılmamışken bir de göçebe yaşıyor olmamız bizim sözlü edebiyatımızı geliştirmiştir. Bu döneme Destan Dönemi diye de biliriz. Sözlü edebiyatın en güçlü örneklerinden olan destanlar bu dönemin önemli eserlerindedir.

Sözlü edebiyatta nazım vardır. Yani aklınıza şiir gelmeli. Şiir deyince hemen şunları sıralamalısınız

*Şiirler **hece ölçüsü** ile yazılır. Genellikle **yarım uyak** vardır. Şiirler **dörtlüklerden** oluşur.

*Şiir söyleyen kişilerin isimleri **ozan, baskı, şaman, kam**dır.

*Şiirlerde **yahn bir dil** vardır. Yani **yabancı etkisinden** uzaktır. Düşünün etkileşimde olduğumuz tek millet Çin ve onlarla da sürekli savaş halindeyiz. Aramızda bir set var.

* Eserler **anonimdir**. Yani söyleyeni belli değildir.

* Konu olarak **aşk, tabiat, sevgi ve ölüm** işlenmiştir. Göçebesiniz tabiat hayatınızın bir parçası.

* Genellikle bu şiirler **sığır, şölen, yuğ** adı verilen törenlerde söylenir.

* **Kopuz adı verilen bir çalgı** ile söyleniyor şiirler.

* Şiirler **sav, koşuk, sagu ve destan** şeklinde yazılırlar.

Sözlü edebiyat deyince genellikle bu dönemdeki bazı kavramların tanımı sorulur ya da boşluk doldurmalar verilip isimleriniz yazmanız istenir. Bundan dolayı şimdi bu kavramları basit bir şekilde tanımlayalım.

Kopuz: Eski Türklerde şiir söylerken çalınan saza benzer bir alet.

Yuğ: Eski Türklerde ölüm törenlerine verilen isim.

Sagu: Yuğ törenlerinde söylenen yas şiirleri.

Sığır: Sürek avı sırasında yapılan şölene verilen isim.

Koşuk: Aşk, tabiat konusunda yazılan şiirler. Genellikle Şölenlerde söylenir.

Sav: Ata sözü demektir. Savcı kelimesi sav kökünden gelir. Yani söz söyleyen anlamındadır.

Anonim: söyleyeni ya da yazanı belli olmayan demektir.

o YAZILI DÖNEM

Göçebe bir hayat tarzı süren Türklerin yazılı eserleri çok azdır.

Edebi anlamda ilk yazılı eserimiz **Gök Türk Kitabeleri**dir. **Orhun Yazıtları** da denmektedir bu kitabelere. İkinci Gök Türk devleti zamanında dikilmiş üç adet taştan oluşmaktadır.

Uygurlar göçebe hayat tarzından vazgeçip yerleşik hayata geçtikleri için **Uygurların yazılı eserleri daha fazladır**. Uygurların yerleşik hayata geçmelerinden dolayı uygar kelimesi Uygur isminden türetilmiştir. Uygur metinleri ise yeni bir dine geçiş döneminde verildiği için dini içerikli konular anlatılmış, yeni din tanıtılmıştır.

GEÇİŞ DÖNEMİ

İslamiyet'i kabul etmiş olmamız bir gecede bu dini kabul etmiş olduğumuz anlamına gelmemelidir. Din değişimi bir gecede olmaz ve bir geçiş süreci gerektirir. Bu geçiş süreci İslamiyet'i tanıtan eserlerle ve halkın bu dini tanınmasıyla olmuştur. Hem eski geleneğin izlerini taşıyan hem de yeni bir dini anlatan bu eserlere Geçiş Dönemi Eserleri adını veriyoruz. Bu eserler:

Kutadgu Bilig, Divân-ı Lugat'it-Türk, Atabetül-Hakâyık , Divân-ı Hikmet ve Dede Korkut Hikayeleri'dir.

- o Bu eserler bir dönemin başlangıcını temsil ederler. Yani geçmiş gelenekle yeni gelenek arasında bir köprü görevi görürler.
- o **İSLAMİYET ETKİSİNDEKİ TÜRK EDEBİYATI**

Bu dönemi iyi anlayabilmeniz için artık coğrafyamızın değiştiğini, etkileşimde olduğumuz milletlerin değiştiğini bilmelisiniz. Anadolu coğrafyasına gelen Türkler İslamiyetle birlikte Arap ve Fars kültürünün etkisine girmiştir. Bu edebiyat ve dil anlayışında köklü değişikliklere neden olmuştur.

Bu dönemi yine ikiye ayırıyoruz. Ayırdığımız dönemler eş zamanlı bir şekilde ilerliyor. Yani **Halk edebiyatı bitip Divan edebiyatı başlanıyor**. Her iki edebiyat aynı zamanda üretiliyor.

Bunun sebebini bilmeniz dönemleri daha iyi kavramanızı sağlayacaktır. **Divan edebiyatında Arap ve Fars edebiyatının etkisi vardır**. Yani bu edebiyatı yapmak için iki dil bilmeniz ve bu dillerin edebiyatına hakim olmanız gereklidir. Halk iki dili bilmez ve yabancı iki milletin edebiyatına da hakim olamaz bu yüzden divan edebiyatı halk arasında yapılmamıştır. **Halk da kendi geleneklerini İslamiyetle harmanlayarak yapmaya devam etmiştir**.

HALK EDEBİYATI

Halk kelimesinin geçtiği her yerde İslamiyet öncesi sözlü edebiyatın özelliklerini gözü kapalı sıralayabilirsiniz. Daha öncede söylediğimiz gibi halk eski geleneğini sürdürmeye devam etmiştir. Sadece artık İslamiyet gelenekle harmanlanmıştır.

HALK EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- Halk arasında yapılan, çıkışı halkın kültürü olan edebiyattır.
- **Dili sadedir.** Günlük dil kullanılır. Yabancı kelimelerden uzaktır.
- Şiirler saz eşliğinde söylenir. Yani **kopuzun yerini saz** almıştır.,
- **Hece ölçüsü, yarım uyak ve dörtlüklerle** şiir yazılır. Bu özellik sözlü edebiyatla aynıdır.
- Şiirlerde şair son dörtlükte **takma adı yani mahlasını** söyler. Mahlas halk edebiyatında **tapşırma** olarak da geçer.
- Şairler şiirlerini cönk adı verilen bir defterde toplar.
- Şairler usta- çırak ilişkisi ile yetiştirilir.
- Sözlü edebiyat burada da yaygındır.
- Genellikle söyleyenler belli olsa da anonim diye nitelendirdiğimiz eserler de verilmiştir.
- **Koşuk, ninni, tekerleme, ilahi** gibi birçok şekilde eserler verilmiştir.

○ DİVAN EDEBİYATI

Divan edebiyatının birçok farklı ismi vardır. Bu isimlerden bazıları: **yüksek zümre edebiyatı, saray edebiyatı, klasik edebiyat**'tır.

İsmlendirmede saray ve yüksek zümre kelimelerinin geçmesinin nedeni ise belirli bir seviyeye erişmeden bu edebiyatı yapamıyor olmanız. Divan edebiyatı köklerini Fars ve Arap edebiyatından alır. Yani hem bu iki dili bilmeniz gerekmekte hem de bu dillerin edebiyatına hakim olmanız gerekmekte. Tabi bütün bunların yanında astronomi, dini eğitim gibi birçok alanda bilgi sahibi de olmalısınız. Yani medrese görmelisiniz. Halk daha okuma yazma bilmezken bütün bunları yapamayacağı için saray çevresinde okumuş yazmış insanların edebiyatıdır Divan Edebiyatı. Divan edebiyatının özelliklerini sıralarken halk edebiyatında sıraladığımız özelliklerin zıttını yazacağız diyebilirim.

DİVAN EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- Arapça ve Farsça kelimeler sıkça kullanılır. Yani **dili ağırdır. Yabancı kelimeler çoktur.**
- Arap ve Fars edebiyatının nazım şekilleri kullanılır.
- Artık hece ölçüsü yoktur burada. **Aruz ölçüsü ile** şiirler yazılır.
- Halk edebiyatındaki dörtlük yerine burada **beyitler** vardır.
- Anlatılan konudan ziyade **anlatım güzelliği** önemlidir.
- Duygular, düşünceler **Mazmun adı verilen kalıplaşmış ifadeler** ile anlatılmıştır.
- Kendine ait bir dünyası vardır. **Aşk, şarap, kadın, saki** bu dünyadan yansıyan kelimelerdir.

Mazmun: Divan Edebiyatında farklı bir dünya vardır. Burada her kelime başka bir şeyi ifade edebilir. Bu kavramlaşmış ifadeler mazmun adı verilir. Mesela sevgilin kirpikleri oktur. Ok kelimesi ile sevgilin bakışlarının aşğının kalbine ok saptaması anlaşılmalıdır. Bir kelimenin içinde derin anlamlar saklıdır.

○ BATI ETKİSİNDEKİ TÜRK EDEBİYATI

Artık yavaş yavaş günümüz edebiyatının temellerinin atılış zamanına geliyoruz.

Batı etkisi deyince Osmanlı'nın çöküş dönemini gözünüzün önüne getirin. Eski görkemli dönem yoktur artık. Batı'nın gücü kabul edilmiştir. Her alanda yönümüz batıya dönüktür. Edebiyatımız da bundan nasibini almıştır elbette.

Batı dediğimiz zaman yeni bir dil devreye girer: Fransızca. Yeni türlerin hepsiyle bu dönemde tanışırız: makale, roman, tiyatro, hikaye.

Avrupa'ya gönderilen öğrenciler yeni fikirlerle ülkelerine dönerler: hak, hürriyet, demokrasi.

Böyle bir ortamda şekillenir Türk Edebiyatının bu dönemi.

○ TANZİMAT EDEBİYATI

Tanzimat edebiyatı **ikiye** ayrılır. İlk dönem sanatçıları Avrupa'daki tüm o yenilikleri ülke insanına tanıtmak isterler. Ayrıca demokrasi de istemektedirler. **Hepsi için tek çare halkı eğitmektir.** İlk dönem sanatçıları bu yüzden halk için edebiyat anlayışında eserler vermişlerdir. Bu dönemde verilen eserlerin konusu ise dönemin aksayan yönleridir. **Görücü usulü evlilik, köle ticareti** gibi. **Halkı eğitmek amaçlandığı için de dil sade tutulmaya** çalışılmıştır. Halkın anlayacağı bir dille eserler kaleme alınmıştır. Divan edebiyatındaki parça güzelliği yerini bütün güzelliğine bırakmıştır. Şiire hak, hürriyet, adalet gibi kavramlar girmiştir.

Birinci dönem sanatçıları padişahı da eleştirdikleri için sürgün edilince ikinci dönem sanatçıları sürgün korkusuyla halkçı çizgiden uzaklaşmışlardır. Ama teknik açıdan daha başarılı eserler verilmiştir.

○ SERVETİFÜNUNUN EDEBİYATI

Aslında bir fen dergisi olan Servetifünun dergisi **Tevfik Fikret**'in sayesinde bir edebiyat dergisine dönüşmüştür. Derginin ismi fennin ışığı, zenginliği demektir.

Siyasi baskılardan dolayı halktan uzakta içe kapanık, melankolik bir edebiyat yapmışlardır. Yani sanat için sanat anlayışı benimsenmiştir. Dil ağır, ağıdalı ve süslüdür. Çok ağır tamlamalar kullanılmıştır.

Yazılmış romanlarda mekan hep İstanbul'dur. Bilinmeyen yerlere özlem vardır. Fransız edebiyatındaki **Sone, triyole, terzerima nazım biçimlerinin** örnekleri verilmiştir.

○ FECRİATİ EDEBİYATI

Servetifünun'un devamı gibi düşünülmelidir. Sanat için sanat anlayışı hakimdir. **Sanat şahsi ve muhteremdir** demişlerdir. **Ağır, süslü ve ağıdalı bir** dil vardır. Sembolizmden etkilenilmiş ve bu yüzden tasvirler gerçekten uzakta kalmıştır. Arapça ve farsça kelimelerden tamlamalar yapılmış dil daha da ağır hale gelmiştir.

○ MİLLİ EDEBİYAT

Bu dönemde gücünü kaybeden Osmanlı artık bünyesindeki farklı milletleri de kaybetmiştir. Bu yüzden aydınlar **milli bir düşüncenin etrafında toplanmışlardır**. Ömer Seyfettin'in **Genç Kalemler** dergisinde yazdığı Yeni Lisan makalesi bu dönemin başlangıcı olarak sayılır.

Artık **Türkçe kelimeler** varken Arapça ve Farsçasını kullanmamız gerektiği savunulmuştur. Milli ölçümüz olan hece ölçüsüne dönüş yapılmıştır.

Yani batı etkisindeki Türk edebiyatından Tanzimat birinci dönem sanatçılarını saymazsak Milli edebiyata kadar Türkçede sadeleşme hiç olmamış aksine daha yabancı kelimeler çoğalmıştır. Yeni Lisan hareketiyle bu sonlandırılmış ve milli bir şuur oluşturulmuştur.

Bu dönemde verilen eserler **balkan savaşlarını, birinci dünya savaşını** anlatır genellikle. Bazı eserlerde eski dönemin güzellikleri de işlenmiştir. Savaştan bıkmış olan halkın milli duygularını harekete geçirici, bilinçlendirici eserlerdir bu eserler.

Mekan olarak artık **İstanbul'dan çıkmış Anadolu'ya** yönelme olmuştur. **Halkın sorunları** sıklıkla işlenmiştir eserlerde.

▪ CUMHURİYET EDEBİYATI

1940 yılına kadar cumhuriyetin coşkusu ve yapılan yeniliklerin birleştirici gücü edebiyatımızda hakimdir. 1940'lı

yıllara kadar hece ölçüsü ile şiirler yazılmış 40 yılından sonra ise serbest ölçüye geçilmiştir.

Yapılan yeniliklerin etkisiyle **halkçı bir anlayış** olduğu için 1940 yılına kadar memleketi anlatan eserler verilmiştir.

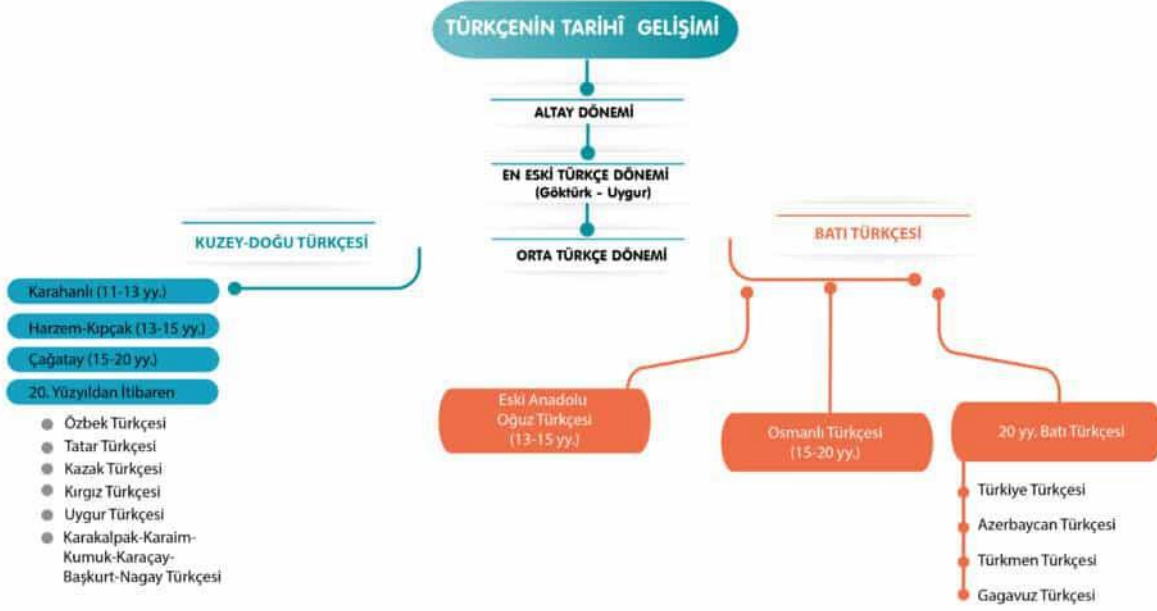
Roman ve hikayelerde köylü, **Anadolu insanı, toplumsal sorunlar** işlenmiştir.

Tiyatro ilk dönemler cumhuriyetin ilkelerini halka aktarmak için bir araç olarak görülmüş ve bu anlayışta eserler verilmiştir.

İkinci dünya savaşının etkisi ile farklı bir dünya görüşü ile birlikte farklı eserler verilmiştir. Gerçeküstüçülük, varoluşçuluk akımlarından etkilenilmiştir.

TÜRKÇENİN TARİHİ GELİŞİMİ

Türkçe **Ural-Altay Dil Ailesinin Altay** koluna bağlı sondan eklemeli bir dildir. Tabloyu incelediğiniz zaman Altay Dil Birliği Dönemi buradaki Altay kolunda farklılık olmadığı dönemleri içermektedir. Daha sonra gelen iki dönem ise yazılı dil olmadığı için bizim incelememiz dışında kalacak. Bu yüzden incelemeye başlayacağımız dönem Eski Türkçe Dönemi olacak.

Türkçenin Tarihi Gelişimi / Türk Dilü ve Edebiyatı

o **ESKİ TÜRKÇE DÖNEMİ**

Türk dilinin ilk yazılı metinleri bu dönemde verilmiştir. Diğer dönemlerin aksine yazılı metinler olduğu için bu dönem hakkında bilgimiz daha sağlıklıdır.

6. yy ve 13. yy arasına Eski Türkçe Dönemi diyebiliriz. Bu dönemde **dil yabancı etkisinden** uzaktır. Türkçenin yapısal özellikleriyle alakalı ilk kesin bilgileri bu dönemde elde ederiz.

Eski Türkçe: **Kök Türkçe, Uygurca ve Karahanlı Türkçesini** kapsar.

o **ORTA TÜRKÇE DÖNEMİ**

Bu dönem Türk boylarının batıya göç etmesiyle birlikte farklı coğrafyalarda yaşamaya başlar. Farklı coğrafyalarda yaşamaya başlayan Türkler farklı yazı dilleri kullanmışlardır.

Bu dönem de yine **Kuzey Doğu Türkçesi ve Batı Türkçesi** diye ikiye ayrılır.

○ KUZEY DOĞU TÜRKÇESİ

Kuzey doğu Türkçesi 13. Yy ve 15. Yy arasını kapsar. Eski Türkçenin devamıdır diyebiliriz. Hazar Deniz'in kuzeyinde konuşulmuştur.

▪ BATI TÜRKÇESİ

Bu dil batıya göç eden Oğuzların yazı dilidir. 13. Yy dan beri aralıksız devam etmiş bir yazı dilidir.

Batı Türkçesi de Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi diye üçe ayrılır.

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ

Selçuklulardan ilk Anadolu beylikleri ve Osmanlı'nın ilk dönemleri Eski Anadolu Türkçesine girer. 13. Yy ve 16. Yy arasında Eski Anadolu Türkçesi görülür.

OSMANLI TÜRKÇESİ

16. YY dan 20. Yy a kadar Osmanlı'nın hüküm sürdüğü coğrafyalarda kullanılmıştır. Arap alfabesi ile yazılan Osmanlı Türkçesi farklı dillerden birçok kelime almıştır.

TÜRKİYE TÜRKÇESİ

Ömer Seyfettin'in Genç Kalemler dergisinde yazdığı Yeni Lisan Makalesi ile başlayan Yeni Lisan hareketi Türkiye Türkçesinin çıkış noktasıdır. Osmanlı Türkçesinde bulunan yabancı kelimeler ve gramerden dili arındırmak için başlatılmıştır ve şimdiki dilimizi oluşturmuştur.

Not: Türklerin tarih boyunca kullandıkları alfabeleri ezberlemelisiniz. Sırasıyla şu şekildedir: **Gök Türk, Uygur, Arap, Kiril ve Latin.**

Türkiye Türkleri olarak biz Kiril alfabesini kullanmadık ama diğer Türk devletleri kullandığı için onu da ekliyoruz.

Türklerin İslamiyet öncesi ve sonrası kullandıkları alfabeler şeklinde sorular da gelebilir.

İslamiyet öncesinde kullanılan alfabe: Gök Türk ve Uygur'dur.

İslamiyet sonrasında kullanılan alfabe: Arap, Kiril ve Latin'dir.

Göktürk Alfabeti: 38 harften oluşan bir alfabedir. Sağdan sola doğru okunur. Yani Latin alfabesinin tersidir. Farklı olarak nt, ny gibi çift sesliler için de alfabede işaretler vardır.

Uygur alfabesi: Soğd kökenli olan bu alfabe değişiklik yapılarak Türkçeye uygulanmıştır. 14 harften oluşan bu alfabede 3 harf ünlü 11 harf ünsüzdür.

Mani dinini benimseyen Uygurlar yeni dinle birlikte yeni alfabeye geçmişlerdir.

Kiril alfabesi: Rusya Türklerin alfabesini Kiril alfabesine çevirmiştir. Bu alfabeyi kullanmaları tamamen siyasidir.

Arap alfabesi: Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi alfabe değişikliğini de beraberinde getirmiştir. Arap alfabesinde olmayan bazı harfler de Farsçadan alınarak dilimize uyarlanmıştır. Göktürk alfabesinde olduğu gibi sağdan sola okunur.

Latin alfabesi: Türk dilindeki sessiz harflerin tam olarak karşılandığı bir alfabedir Latin alfabesi. 29 harf vardır. 8'i ünlü 21'i ünsüzdür. Soldan sağa doğru okunur.

Klasikhoca.com

2. ÜNİTE HİKÂYE

10.Sınıf Edebiyat 2.Ünite Özeti

10.Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı 2. Ünite, Hikâye ünitesinde, hikâye türünün Türk edebiyatı tarihi içinde Millî Edebiyat'a kadar olan dönemde gösterdiği değişimi ve gelişimini öğreneceğiz.

Hikâye yaşanmış ya da yaşanabilir olayların kişi, yer ve zamanla anlatılmasıdır. Batılı anlamda hikâye edebiyatımıza **Tanzimat Dönemi'nde** girmiştir. Ama hikâye anlatma daha önceleri de edebiyatımızda vardı. Örneğin İslamiyet öncesinde destanlar, masallar hikâye etme yoluyla aktarılıyordu. İslamiyet'i kabul ettikten sonra **Dede Korkut Hikâyeleri, halk hikâyeleri ve mesneviler modern hikâyenin yerini tutmaktaydı.**

9. Sınıfta hikâyeyi, hikâye türlerini, anlatım biçimlerini ve anlatım tekniklerini öğrenmiştik, **10. Sınıfta ise hikâyenin kendi hikâyesini, yolculuğu öğrenmeye başlayacağız.**

Destan döneminden halk hikâyeciliği dönemine geçişin ilk örneği olan Dede Korkut Hikâyeleri ile başlayalım öyleyse.

Oğuzların Diliyle Dedem Korkut'un Kitabı

İçinde bir ön sözle on iki hikâyeye vardır. Halkın ortak malıdır. Eser Akkoyunluların egemen olduğu Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde XIV. yüzyıl sonlarında veya XV. yüzyıl başlarında **halk ağzından derlenerek yazıya** geçirilmiştir. Bu hikâyelerin ilk defa **Dede Korkut adlı bilge bir ozan tarafından anlatıldığına** inanılmaktadır. Her hikâyede adı geçen, olaylardan hisse çıkararak, hana dua eden **Dede Korkut; hikâyenin yazarı değil daha çok manzum destani hikâyeler anlatan, ozanları simgeleyen bilge bir kişidir.**

Hikâyelerde Müslüman **Oğuzların**, komşuları olan Rum, Ermeni ve Gürcü devlet veya beyliklerle yaptıkları **savaşlar; bazılarında kendi iç mücadeleleri; bazılarında da tabiatüstü varlıklara (Azrail, pınar perisi, pınar perisinin oğlu Tepegöz) karşı giriştikleri mücadeleler** anlatılmıştır. Oğuzlar Müslüman'dır fakat Dede Korkut Hikâyeleri'nde din çok kuvvetli bir unsur olarak görülmez.

Bazı kahramanların **olağanüstü kuvvete** sahip olmaları, bazı kahramanların vücut yapılarının dahi doğal yapının üstünde olması, **doğaüstü varlıklara yer verilmesi** bakımlarından **bu hikâyeler destan karakteri** taşımaktadır.

Nazım ve nesir karışık yazılmaları, kısa olmaları, ayrıntılar üzerinde durmamaları bakımlarından da **halk hikâyesi karakteri** taşımaktadır. **Bundan dolayı bu eser, destan döneminden halk hikâyeciliği dönemine geçişin ilk örneği** kabul edilir.

İki nüshası olduğu bilinen Dede Korkut Hikâyelerinin üçüncü nüshası, Türkolog Prof. Dr. Metin Ekici tarafından Türkistan'da bulunmuştur. Bulunan nüshanın en eski nüsha olabileceği söylenmektedir. Ayrıca bulunan nüshada, kayıp 13. hikâyeye olarak bilinen "Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi" adlı hikâyenin de yer aldığı belirtilmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri'nde **olaylar ve tasvirler nesirle; karşılıklı konuşmalar, duygu ve düşünceler nazımla dile getirilir.** Eser, Arapça ve Farsçada geçen dinî kavramlar dışında Türkçenin seçkin örnekleri arasında yerini alır. Eserde cümle içi kafiyeler, cümle sonlarındaki seciler, deyimler dikkati çeker.

Halk Hikâyesi

Batılı anlamda hikâye edebiyatımıza Tanzimat Dönemi'nde girmiştir, ama hikâye anlatma daha önceleri edebiyatımızda vardı, demiştik hatırlarsanız. İşte **Halk Hikâyeleri** de bu hikaye anlatma geleneğinin önemli parçalarından biridir.

Halk hikâyelerini daha çok, **âşık diye bilinen saz ve söz ustaları anlatır**; hikâye içindeki şiirleri de saz çalarak türkü gibi söylerdi.

Halkın ortak malı olan halk hikâyeleri, **göçebe hayattan yerleşik hayata geçişin ilk ürünlerindedir**.

Bu türün gelişiminde tarihî olayların ve dinin de etkisi vardır.

Halk hikâyelerinin konuları genellikle **aşk (Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber, Âşık Garip Hikâyesi...)** ve **kahramanlıktır (Köroğlu vb.)**. Bazen de her iki konu birlikte işlenir (**Kirman Şah, Yaralı Mahmut...**)

Hikâyeleri ortaya çıkaran olaylar, gerçek ya da gerçeğe yakındır. Bu nedenle ortaya çıktıkları dönemin tarihî olayları bazen aynı şekilde bazen de hikâye gerçekliği içinde yer alır. (Bu bakımdan da günümüz hikaye türünün özelliğini taşır.)

Halk hikâyeleri için **modern hikayenin halk edebiyatındaki karşılığı denilebilir**. Bu hikâyelerdestandan modern hikâyeye geçişi sağlayan anonim eserlerdir. Halk edebiyatının diğer ürünleri gibi **nazım nesir karışık halde söylenir**. Duygu bildiren yerlerde nazım kullanılır ki aşıklar da saz ile söyler, eşlik ederler.

Halk hikâyelerinde **her zaman bir engel vardır**. Bu engel sevenleri birbirinden ayırır. Sevenler mezarlarında da rahat kalamazlar; bir çalı dikenini, bir böğürtlen otu olur; iki sevdalının, iki gül fidanının arasında biter. Bugün Anadolu'nun birçok köy, kasaba ve ilinde halk hikâyelerinin kahramanlarına ait olduğu düşünülen makamlar, türbeler vardır.

Konularına Göre Halk Hikâyeleri

1. **Aşk hikâyeleri**: Toplum hafızasında uzun süre yaşayan, aşkların hikâyeleştirildiği sevgi temalı halk

hikâyeleridir. Bu hikâyelere Kerem ile Aslı, Arzu ile Kanber, Tahir ile Zühre, Ercişli Emrah ile Selvihan vb. örnek verilebilir.

2. **Dinî temalı kahramanlık hikâyeleri**: Tarihe mal olmuş kahramanları veya dinsel açıdan önemli kabul edilen erdemli kişileri konu edinen halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Danişment Gazi ile ilgili hikâyeler, Hayber Kalesi, Van Kalesi, Hz. Ali ile ilgili hikâyeler vb. örnek verilebilir.

3. **Destani halk hikâyeleri**: İçinde destana ait bazı özellikleri barındıran halk hikâyeleridir. Bu hikâyelere Dede Korkut Hikâyeleri ve Köroğlu Hikâyesi örnek gösterilebilir.

Halk hikâyeleri **fasıl, döşeme, asıl konu, sonuç (dua), efsane** bölümlerinden oluşur. Fasılda dinleyicileri ısıtmak için şiirler, tekerlemeler söylenir; döşemede, konu ve kahramanlar tanıtılır; asıl konuda, hikaye anlatılır; sonuç kısmında hikaye biter ve kahramanlar için iyi niyetler söylenir; efsanede gerçek hikayeden bağımsız efsanevi mazmunlar kullanılır, sevgilerin öte dünyada birbirine kavuştuğu, mezarlarında iki gül bittiği gibi.

Halk Hikâyelerinin Kaynakları

Türk kaynaklı hikâyeler: Dede Korkut Hikâyeleri, Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Emrah ile Selvihan.

Arap kaynaklı hikâyeler: Yûsuf u Züleyhâ, Leyla ile Mecnun.

Hint-İran kaynaklı hikâyeler: Ferhat ile Şirin, Kelile ve Dimne.

Dini Destansı Hikâyeler: Cenk-nameler

Cenknâmeler; şekil bakımından nazım, nesir veya nazım-nesir karışık olarak kaleme alınmıştır.

Cenknameler, **Müslim-gayrimüslim mücadeleleri üzerine** kurulmuştur. Cenknamelerde **somut veya hayalî varlıklar fazlaca yer tutar ve olağanüstü öğeler** söz konusu olduğundan destansı halk hikâyelerine örneklerdir.

Din adına savaşan kahramanların amacı, **dini tebliğ etmek, gayrimüslimler ile olan problemleri ortaya koymak ve bunları çözüme kavuşturmadır.** Mücadele putperest, ateşperest veya dinleri belirtilmeyen kâfirlere karşı yapılmaktadır.

Cenknamelerin amacı **dinî-ahlaki bilgi, tarih bilgisi ve şuuru ile topluma moral vermektir.**

MESNEVÎ: Divan Edebiyatında Hikâyenin Karşılığı

Divan Edebiyatında eserlerin hemen hepsi nazım şeklinde (şiir) yazıldığından hikâye gibi olay örgüsüne dayalı anlatması uzun türler için mesneviler kullanılmıştır. Mesneviler bu yüzden her beytinin dizeleri kendi arasında kafiyeli, aruz vezninin kısa kalıplarıyla yazılan, **divan şiirinin en uzun nazım biçimidir**.

Her beyti kendi arasında kafiyeli olması **yazma kolaylığı sağlar ve bu sayede şair anlatması uzun konuları yazabilir**. Mesneviler Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir.

Mesnevinin Bölümleri

1. **Dibace**: Mesnevinin ön sözüdür. Manzum veya mensur olabilir.
2. **Tevhid**: Allah'ın birliği ve bütünlüğü anlatılır.
3. **Münacaat**: Allah'a yalvarış ve yakarışlarda bulunulur.
4. **Naat**: **Hz. Muhammed (S.A.V.) övülür**.
5. **Miraciye**: Miraç olayı anlatılır.
6. **Medh-i çihar-yâr-i güzîn**: Genellikle dört halife övülür. Dört halife dışında devrin büyükleri de övülebilir.
7. **Medhiye**: Mesnevinin **sunulacağı kişiye** övgüler bulunur. (**methetmek**)
8. **Sebeb-i telif**: Mesnevinin yazılış nedeni belirtilir.
9. **Âğâz-ı dâstan**: Mesnevinin asıl konusunun bulunduğu bölümdür.
10. **Hatime**: Mesnevinin bittiğini belirten bölümdür.

Mesnevinin Özellikleri

1. Her beyti kendi arasında kafiyelidir. **Yani beyitler aa, bb, cc, dd...** şeklinde kafiyelenir.
2. Bu şiirlerde **konu ve beyit sayısı bakımından sınır olmadığı için divan şairleri bu tür ile uzun şiirler yazmışlardır**. Örneğin Mevlana'nın Mesnevi'si 25.700 beyittir.
3. Edebiyatımıza İran edebiyatından geçmiştir.
4. Mesnevide beyitler, kendi içinde anlam birliğine sahiptir, beyitler arasında konu birliği gözetilir.
5. Her beytin ayrı ayrı kafiyelenişi yazma kolaylığı sağlar.
6. Uzun mesnevilerde monotonluğu ortadan kaldırmak için hikâye kahramanının ağızından söylenen gazellere de yer verilmiştir.
7. Bazı şairler beş veya beşten fazla mesnevi yazmışlardır. Bunlar da ayrı isimlerle anılır. **Beş mesnevinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş esere hamse denir**. Ali Şir Nevâî, Taşlıcalı Yahya, Hamdullah Hamdi, Nergisî hamse şairlerinden bazılarıdır.
8. Aruzun kısa kalıpları ile yazılır.
9. Edebiyatımızda mesnevi türünün ünlü isimleri şunlardır: Fuzûlî, Şeyhî, Nâbî, Şeyh Galip.

Türk edebiyatında ilk mesnevi, XI. yüzyılda Yusuf Has Hacib'in yazdığı Kutadgu Bilig "Kutlu Olma Bilgisi" adlı eseridir.

Şeyyad Hamza'nın Yûsuf u Züleyhâ mesnevisi **edebiyatımızın ilk aşk mesnevisidir**.

Beng ü Bâde ve Leylâ vü Mecnûn adlı mesnevîleriyle Fuzuli mesnevi edebiyatımıza birer şaheser kazandırmıştır.

Mevlânâ Celâleddin Rumî'nin, yazıldığı nazım şekliyle anılan büyük eseri, Mesnevî-i Mânevî'si Farsça olduğu hâlde, Türk şairleri üzerinde yüzyıllar boyunca bıraktığı geniş etkisi bakımından sözü edilmeye değer **çok önemli bir eserdir**.

Tanzimat Dönemi'nde Hikâyenin Gelişimi

Batı'daki anlamıyla hikâye türleri edebiyatımıza Tanzimat Dönemi'nde girmiştir. Bu süreç çeviri ile başlamış ve özgün hikayelerle devam etmiştir.

Tanzimat Dönemi hikâyelerinde olaylar genellikle günlük yaşamdan veya tarihten alınmıştır.

Tanzimat hikâyelerinde işlenen önemli temalar; **tutsaklık, zorla yapılan evliliklerin doğurduğu acı sonuçlar, Batı uygarlığı ile Osmanlı uygarlığı arasındaki farkların karşılaştırılması, kadın-erkek arasındaki ilişkilerde değişik ortamlarda gelişen evlilikler, âşık olma**dır.

Tanzimat edebiyatı birinci dönem sanatçıları **romantizm akımının etkisiyle ve toplumu bilgilendirmek amacıyla** edebî eserleri bir araç olarak kullanmışlardır. Bu da o dönemde verilen eserlerin çoğunun teknik yönden kusurlu olmasına sebep olmuştur.

Tanzimat'ın ikinci döneminde yetişen sanatçılar, **realizm (gerçekçilik) ile natüralizm (doğalcılık) akımlarının etkisi altında** kalmışlardır. Eserlerinde gözleme önem vermişler, nedenlerle sonuçlar arasında bağlar arayarak olağanüstü olayları ve kişileri bırakmışlar, eserde anlatılan her şeyin olabileceğine dikkat etmişlerdir.

Ahmet Mithat Efendi'nin Letâif-i Rivâyât adlı eserler serisindeki hikâyeler, Türk edebiyatındaki ilk yerli hikâye örnekleridir.

Samipaşazâde Sezai'nin Küçük Şeyler adlı kitabı **Batılı anlamda hikâyenin Türk edebiyatındaki ilk örneklerinden** kabul edilmektedir.

Millî Edebiyat Dönemi'nde Hikâye

Türk edebiyatında hikâye, **Millî edebiyat Dönemi'nde dilde sadeleşme hareketleriyle** bir hayli gelişmiştir.

Millî ve yerli olan halkın anlayabileceği bir dille anlatma amacı hikâye türünün yazarlar tarafından daha da çok kullanmasını sağlamıştır.

Millî edebiyat hikâye yazarları her şeyden önce İstanbul'un dışına çıkarak yani Anadolu'ya giderek Anadolu insanı konu edinmişlerdir. Anadolu'da gözlemledikleri ve edindikleri deneyimlerini hikâyelerinde paylaşmışlardır.

Millî Edebiyat Dönemi'nde **sanat toplum için anlayışı hâkimdir**. Bu da hikâyelerde kendini gösterir. Bu dönemde en çok işlenen konular; yurtseverlik, cehalet, halkın çektiği acılar, çağdaşlaşma ve geri kalmışlık gibi temalardır.

Millî Edebiyat Dönemi'nin Ömer Seyfettin'den başka önde gelen hikâyecileri; Refik Halit Karay, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Aka Gündüz, Reşat Nuri Güntekin'dir.

İkinci Meşrutiyet (1908) sonrasında memlekette başlayan ve o dönemde "Türkçülük" adı verilen ulusçuluk hareketi, "edebiyatta ulusal kaynaklara dönme" düşüncesinin doğmasına yol açmıştır. "Ulusal kaynaklara dönme" sözü; **dilde sadeleşme, hece ölçüsünü benimseme, yerli hayatı yansıtma** anlamında kullanılmış ve bunları gerçekleştirmeyi amaç edinen edebiyat hareketine Millî Edebiyat adı verilmiştir. **Dilde sadeleşme hareketi, 1911'de Genç Kalemler dergisinde "Yeni Lisan" makalesinde** ileri sürülen görüşler doğrultusunda başlamıştır.

3. ÜNİTE ŞİİR

10.Sınıf Edebiyat 3.Ünite Özeti Şiir Konu Anlatımı PDF

Bu ünite, İslamiyet Öncesi, Geçiş Dönemi, Halk Edebiyatı ve Divan Edebiyatında şiir türünün gelişimini öğreneceğiz.

İSLAMİYET ÖNCESİ DÖNEM ŞİİR

Daha önceki konularımızda İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatının genel özelliklerini öğrenmiştik. O bilgiler şiir konusunda da bize yardımcı olacak. **İslamiyet'ten önce doğa ile iç içe göçebe bir hayat tarzımız** vardı. Orta Asya'da yaşıyorduk ve Çin dışında etkileşimde olduğumuz başka bir devlet yoktu.

İslamiyet Öncesinde göçebe bir kültürümüz olduğu için yazılı bir edebiyatımız pek yoktur. Ama sözlü edebiyatımız çok gelişmiştir. Bu yüzden bu döneme **Destan Dönemi** de demekteyiz. **Sözlü yapılan edebiyatta şiir her zaman ön plandadır.** Bu dönemde de insanlar kendilerini ifade etmek, eğlenmek için şiirden yararlanmışlardır.

Bu dönemde **iki şiir türü karşımıza çıkar**, bunlar: **sagu ve koşuktur.**

Bu iki tür her şeyiyle bir birinin aynısıdır. Yani birisinin özelliğini ezberlemeniz yeterli olacaktır. Ama **koşuk ve saguyu bir birinden ayıran bir özellik vardır bunu bilmelisiniz.**

Bu özellik konularının farklı olmasıdır. Sagu ölüm törenlerinde söylenen şiirlerdir. Söylendiği yer de konusu da koşuktan ayrılır. **Koşuk ise şölenlerde söylenen neşeli şiirlerdir.** Kopuz adı verilen çalgı aletiyle söylenirler ve bunları söyleyenlere **ozan, kam, baskı, saman** adı verilir.

Yazılı edebiyat olmadığı için dilden dile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Bu yüzden eserlerin hepsi anonimdir. Biz sagu ve koşuk örneklerine ilk olarak **Divânü Lügati't-Türk'te** rastlarız.

SAGU

- o Yuğ adı verilen ölüm törenlerinde söylenen acıklı şiirlerdir.
- o Ölen kişinin iyiliğini, yiğitliğini, güzelliğini över.
- o Divan Edebiyatında konu olarak **mersiyeye** benzer Halk Edebiyatında ise **ağta**.
- o Anonimdir eserlerdir.
- o Dörtlükler halindedir.
- o Dili sadedir.
- o **7'li hece ölçüsü** ile yazılırlar.
- o **Kopuz adı** verilen bir çalgı eşliğinde söylenir.
- o Koşuk tarzında kafiyelenir. (aaab, cccb)
- o Genellikle **yarım uyak** kullanılır.

KOŞUK

- o Türk şiirinde en çok kullanılan nazım şekillerinin başında gelir.
- o Doğa, aşk, yiğitlik gibi konularda yazılmış şiirlerdir.
- o **Sığır şölenlerinde** söylenir.
- o Konu bakımından Divan Edebiyatında **gazele**, Halk edebiyatında **koşmaya** benzer.
- o Anonim eserlerdir.
- o Dörtlük halindedir.
- o Dili sadedir.
- o **7'li hece ölçüsü** ile yazılırlar.
- o **Kopuz adı verilen bir çalgı** eşliğinde söylenir.
- o Koşuk tarzında kafiyelenir. (aaab, cccb)
- o Genellikle **yarım uyak** kullanılır.

NOT

İslamiyet Öncesi Edebiyattan ve Halk Edebiyatından bahsettiğimiz zaman aklımıza şu özellikler hemen gelmelidir:

- o **Dili sade**
- o **Dörtlükler** şeklinde yazılır.
- o **Hece ölçüsü** kullanılır

GEÇİŞ DÖNEMİ

Geçiş Dönemi olarak adlandırılan bu dönem İslamiyet'e geçiş sürecinde verilen ilk eserleri kapsamaktadır. Din değiştirmek bir gece de olabilecek bir şey değildir. Bir geçişe ihtiyaç vardır. Yıllardır var olan kalıplaşmış hayat tarzı, dil bir anda değişemeyeceği için eski ve yenin bir arada olduğu bir dönemdir bu dönem.

Geçiş Dönemini **aklınızda hem İslamiyet öncesi hem de Divan Edebiyatının özelliklerinin bir arada olması** şeklinde kodlayabilirsiniz.

- Bu dönem şiirinde **hece ölçüsü** (İslamiyet Öncesi Dönem) ile yazılmış şiirler de vardır **aruz ölçüsü** (Divan Edebiyatı) ile yazılmış şiirler de vardır.
- **Dili sadedir ama yer yer Arapça ve Farsça kelimeler** de şiirlerde görülmektedir. (Özellikle dini kavramlar için bu dillerden kelimeler alınmaya başlanmıştır.)
- **Dörtlülle yazılan şiirler de** vardır (İslamiyet Öncesi Dönem) **Beyit ile yazılan şiirler de** vardır (Divan Edebiyatı)
- Bu dönemde yazılan eserler yeni dini öğretmek için yazılmıştır genellikle.

KUTADGU BİLİĞ

- Kutadgu Bilig, Geçiş Dönemi'nin edebî eser niteliği taşıyan **ilk örneğidir**. Aynı zamanda İslamiyet'in etkilerinin görüldüğü ilk eserdir.
- **1069'da Yusuf Has Hâcip tarafından yazılan** ve Karahanlı Hükümdârı Tabgaç Buğra Han'a sunulan eser, insanlara **hem bu dünyada hem de ahirette mutlu olmanın yollarını** göstermeyi amaçlamaktadır.
- **Türk edebiyatında ilk mesnevi olma özelliğini taşıyan bu eser**, aruzun fe'ûlün/fe'ûlün/fe'ûlün/fe'ûl kalıbıyla yazılmıştır. Eser 6645 beyit ve 173 dörtlükten oluşmaktadır.
- Eserde dörtlüklerin kullanılması onu İslamiyet'in kabulünden önceki şiir geleneğine; beyitlerle, mesnevi nazım biçimiyle ve aruz ölçüsüyle yazılması da İslamiyet etkisindeki şiir geleneğine bağlamaktadır.
- Kutadgu Bilig, **öğretici yanı ağır basan ve düşünce ağırlıklı bir eserdir**. Eserde "**bir yaşantı veya davranışın daha iyi kavranmasını sağlamak için göz önünde canlandırıp dile getirme**" anlamına gelen **alegoriler** yer almaktadır. Bu yönüyle **eser alegorik bir mesnevi örneğidir**.
- Eserde söz konusu olaylar, **dört sembolik kişi etrafında geçmektedir**. Bu kahramanların ağızlarından yazarın insan mutluluğuna, sosyal düzene, devlet yönetimine ilişkin görüşleri dile getirilir.
- Eserin kahramanlarından **Kün Togdı (Hükümdar) adaleti, Ay Toldı (Vezir) saadeti, Ögdülmüş (Vezirin oğlu) aklı, Odgurmış (Vezirin kardeşi) ise akıbeti** temsil eder.
- Eser, **edebiyatımızdaki ilk siyasetname örneği olması yönüyle de önemli bir yere sahiptir**.

DİVÂNİ LUGATİ'T TÜRK

- 1074'te Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan eser, Türkçe-Arapça bir sözlüktür.
- Eserin yazılış amacı Araplara Türkçeyi öğretmek ve Türkçenin zengin dil varlığını ortaya çıkarmaktır.
- Eserde Türkçe kelimelerin Arapça karşılıkları verilmiş ve Türkmen, Oğuz, Çiğil gibi çeşitli Türk boylarının dilleri tanıtılmıştır.
- Arap harfleriyle kaleme alınan Divânu Lugatî't-Türk'te Karahanlı Türkçesinin ses özellikleri görülmektedir. Eserde halk dilinde yer alan kelimeler, deyimler, atasözleri ve şiir örnekleri bulunmaktadır.
- Kaşgarlı Mahmut, bütün bu bilgileri Türk boylarını dolaşarak elde etmiştir. Eserin sonunda Türk illerini gösteren ve tarihî önem taşıyan bir harita bulunmaktadır.
- Divânu Lugatî't-Türk; Türkçenin bilinen ilk sözlüğü, ilk dil bilgisi kitabı ve ilk edebiyat antolojisi olma özelliğini taşıyan geniş kapsamlı bir eserdir. Bu özellikleri dolayısıyla pek çok bilim dalına kaynaklık etmektedir.

ATABETÜ'L-HAKÂYİK

- "Hakikatlerin Eşiği" anlamına gelen Atabetü'l-Hakayık, Hakaniye lehçesiyle Edip Ahmet Yükneci tarafından yazılmıştır.
- Eserin bazı bölümleri beyitlerle yazılmış olup esas metin bölümlerinde dörtlük tercih edilmiştir. Bu bölümlerde bilginin yararları ile cahilliğin zararları, cömertliğin övgüsü, cimriliğin yergisi, kibirliliğin kötülükleri, dünyanın geçiciliği gibi konular işlenmiştir.
- Eserde işlenen bu konulardan da anlaşılacağı üzere Atabetü'l-Hakayık, dinî-ahlaki içerikli öğretici bir eserdir.
- İslam dininin etkisiyle eserde Arapça-Farsça birçok kelime kullanılmıştır. Atabetü'l-Hakayık; İslamiyet etkisindeki Türk edebiyatının, İslam inançlarını telkin eden ilk eseri olması yönüyle de önemli bir yere sahiptir.

DİVÂN-I HİKMET

- Divân-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî'nin hikmet adını verdiği şiirlerinin yer aldığı ve öğrencileri tarafından toplanarak kitap hâline getirilen bir eserdir.
- Etrafında toplanan müritlerine dervişlik adabını öğretebilmek için onların anlayacağı bir dille manzumeler yazarak seslenir. Bu manzumeler hikmet adıyla anılmaktadır.
- Dörtlüklerle yazılan hikmetler genellikle 7'li ve 12'li hece ölçüsüyle oluşturulmuştur.
- Hikmetlerde atasözlerinin kullanımı dikkat çekicidir.
- Eserde Hz. Peygamber'in hayatı ve mucizeleri, dünyadan şikâyet, kıyamet gününün yakınlığı, dervişliğin faziletleri gibi dinî konular işlenmiştir.
- Eser, tasavvufu yaymak amacıyla yazıldığı için lirizm yönü zayıf, öğretici yanı ağır basan, sanat kaygısı taşımayan manzumelerden oluşmaktadır.

DİNİ TASAVVUFİ ŞİİR

Dinî-tasavvufi halk edebiyatı **tekkeler çevresinde gelişmiş olup bu anlayışla verilen eserlerde öğreticilik esastır.**

Bu nedenle verilen ürünlerde estetik zevk arka planda kalmış, **öğreticilik ön plana** çıkmıştır.

Şairler genellikle **bir tarikat mensubu oldukları için eserlerinde bağlı buldukları tarikatın görüşlerini** dile getirmişlerdir.

Öğretmek amacıyla yazdıkları bu eserlerde **sade, halkın anlayacağı bir dil kullanmışlardır.** Bazı mutasavvıf şairler şiirlerinde mecazlı, sembolik söyleyişlere de yer vermişlerdir.

Eskiden beri şiirlerde bahsedilen **sevgili ve sevgiliye ait güzellik unsurları, şarap, meyhane gibi kavramlar tasavvufta özel bir anlam kazanarak ifade edilmiştir.**

Tasavvufla uğraşan, tasavvuf ehli kişiler için mutasavvıf ve sufi kelimeleri kullanılmaktadır.

Edebiyatta geniş bir kullanım alanına sahip olan tasavvuf, eserlerin hem içeriğinde (özellikle Sebki Hindî akımı doğrultusunda verilen eserlerde) hem de dil özelliklerinde görülmektedir.

Hoca **AhmedYesevî** ile başlayan tasavvuf hareketi, yüzyıllar içerisinde yayılarak devam etmiştir. **Yesevî'den sonra Hacı Bektaş Veli, Mevlânâ, Ahmed Fakih, Yunus Emre, Nâilî, Şeyh Gâlip** gibi pek çok isim tasavvuf içerikli eserler vermişlerdir.

İLÂHÎ

- İlahiler; mutasavvıf şairler tarafından **dinî konularda, Allah'ı övmek ve Allah'a yalvarmak amacıyla oluşturulan, kendine özgü bir ezgiyle söylenen** şiirlerdir.
- Bu yönüyle **divan edebiyatındaki tevhitlere ve münacatlara benzer.** İlahiler, **hem hece ölçüsüyle hem de aruz ölçüsüyle oluşturulur.** Aruzla yazılanlar gazel şeklinde karşımıza çıkmaktadır. **Heceyle yazılanlar ise dörtlükler hâlinde kurulmuş ve koşma gibi kafiyelenmiştir.**
- İlahiler farklı tarikatlarda farklı isimlerle anılmıştır: **İlahi yerine Mevlevîler âyin, Bektaşîler nefes, Yesevîler hikmet** adlarını kullanmışlardır. Farklı sanatçılar tarafından ilahiler yazılmış olsa da ilahi denilince akla ilk gelen isim **Yunus Emre'**dir. Bugün bile pek çok ilahisi dinî törenlerde ezgili söylenmektedir.
- Tasavvuf konusu divan edebiyatında gazel, mesnevi, rubai, kıt'a gibi pek çok nazım biçiminde işlenmiştir. Halk edebiyatında dinî-tasavvufi halk edebiyatı veya tekke edebiyatı adıyla ayrı bir kol olarak gelişmiştir.
- Bu kolda **ilahiden başka devriye, nutuk, şathiye adıyla anılan şiirler** de vardır.
- Bu şiirler içerisinde **devir esasını (Allah'tan gelip Allah'a dönmek) konu edinenler devriye,** tarikata yeni giren birisine tarikat adabını öğretmek amacıyla kaleme alınanlar **nutuk,** inançlardan alaycı bir dille söz eder gibi yazılanlar da **şathiye** olarak adlandırılmaktadır.

ANONİM HALK EDEBİYATI

Anonim halk edebiyatı; *meydana getireni ve söyleyeni belli olmayan, halkın ortak malı olan edebî ürünlerin oluşturduğu bir edebiyattır*. Bu ürünler başta, tek bir kişinin malı iken zamanla topluma mal olup anonim bir özellik kazanır.

Anonim halk edebiyatı ürünlerinin **en belirgin özelliği ürünlerin sözlü olmasıdır**.

Anonim halk edebiyatı, taşıdığı özellikler yönüyle İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nın, İslam kültüründeki yansıması olarak kabul edilebilir.

Hatırlarsanız konunun başında bir not vermiştik:

İslamiyet Öncesi Edebiyattan ve Halk Edebiyatından bahsettiğimiz zaman aklımıza şu özellikler hemen gelmelidir:

- **Dili sade**
- **Dörtlükler** şeklinde yazılır.
- **Hece ölçüsü** kullanılır.

Anonim halk edebiyatı kapsamına giren ürünlerin bir kısmı nazım (**mâni, türkü, ninni**), bir kısmı nesir (masal, efsane vb.), bir kısmı da nazım-nesir (halk hikâyeleri) karışık şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bu ürünler, halk arasında yayılmış; **yabancı etkilerden uzak kalmıştır**. Sözlü geleneğin bir ürünü olan bu ürünlerde **yalın bir dil kullanılmıştır**. Manzum ürünlerde **hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimi esastır**.

Anonim halk edebiyatı çerçevesinde verilen ürünler; **Anadolu insanının hayat felsefesini, yaşantısını, bireysel duygulanmalarını vb. dile getirmesi yönüyle** önemli birer kaynaktır.

MÂNİLER

- Mâniler, halk şirindeki en kısa nazım biçimidir.
- Genellikle **7'li hece ölçüsüyle söylenip dört dizeden oluşur ve aaxa şeklinde** kafiyelenir.
- Mânilerde **ilk iki dize kafiyeli söyleyiş için oluşturulan doldurma dizelerdir**. Bu dizeler, konudan bağımsız gibi düşünülse de konuyla ilişkili olarak da yorumlanabilir. Mânilerde üçüncü dizenin serbest olması, mâni söyleyene kolaylık sağlar. Asıl anlatılmak istenen temel duygu ve düşünce genellikle son iki dizede ortaya çıkar.
- Mânilerin konusu genellikle **aşk olmakla birlikte doğa, ayrılık, özlem, gurbet gibi değişik konularda da mâni söylendiği** görülür. Mâni söylemek halk arasında âdeta bir gelenek hâlini almıştır.
- Mâniler dize sayıları, **birinci dizedeki hece sayısının eksik olması ve kafiyelerinin cinaslı olmasına göre çeşitli isimler** alır.
- Bu durumda **tek dörtlükten oluşan, aaxa şeklinde kafiyelenen ve 7'li hece ölçüsüyle söylenenlerdüz mani**; birinci dizesindeki hece sayısı 7'den az olanlar ve cinaslı kafiyeye kurulanlar **kesik mâni ya da cinaslı mâni**; dize sayısı dörtten fazla olan mâniler de **yedekli mâni ya da artık mâni** adlarını alır.

TÜRKÜLER

- Belirli bir ezgiyle söylenen türkülerin söyleyeni genellikle belli değildir.
- Türkülerde **halkın anlayacağı sade bir dil söz konusudur**. Çünkü türküler, halkın ortak malıdır. Halkın içinden çıkmış, halka mâl olmuş ürünlerdir. Dolayısıyla gerek dil gerek içerik gerek zevk yönüyle türküler halk yaşayışını yansıtır.
- Türküler, yapıları bakımından **iki bölümden oluşur**. İlk bölüm, **bent adı verilen ve türkünün asılsözlerinin yer aldığı bölümdür**. İkinci bölüm ise **her bendin sonunda tekrar eden nakarat** bölümüdür. Bu bölüm, **bağlama ya da kavuştak** adıyla da anılır.
- Bentlerdeki ve kavuştaklardaki dize sayısı değişiklik gösterebilir.
- Türkülerde **hece ölçüsünün her kalıbını görmek mümkündür**.
- Türküler; **ezgilerine, konularına ve yapılarına göre çeşitli başlıklar altında toplanabilir**. **Ezgilerine göre bozlak, hoyrat, kayabaşı, oyun havaları** gibi isimlerle anılırken **konularına göre aşk türküleri, doğa türküleri, çocuk türküleri, kahramanlık türküleri, askerlik türküleri** gibi isimlerle anılır.

AŞIK EDEBİYATI

Âşık edebiyatı, halk edebiyatının bir kolu olup Türklerin İslam medeniyetinin etkisine girmesinden sonra âşık adı verilen saz şairlerince oluşturulmuştur.

İslamiyet'in Kabulünden Önceki Sözlü Edebiyat Dönemi'nin bir devamı niteliğindedir. Durum böyle olmakla birlikte âşık edebiyatının zamanlamasıyla XVI. yüzyılda şekillendiği söylenebilir.

Âşıklar, halk edebiyatına ait nazım biçimlerini ve bu edebiyatla özdeşleşmiş hece ölçüsünü kullanmışlardır. Dil sade, halkın kullandığı günlük konuş-

ma dilidir. Âşık, şiirlerini saz eşliğinde ve doğaçlama bir şekilde söyler.

Bunun yanı sıra özellikle XVI. yüzyıldan sonra divan edebiyatı nazım biçimlerini ve aruz ölçüsünü kullanan âşıklar da vardır.

Diğer yüzyıllarda da âşık edebiyatı varlığını zenginleşerek günümüze kadar devam ettirmiş, günümüzde ise bu terim yerine daha genel bir ifadeyle halk edebiyatı terimi kullanılmaya başlanmıştır.

Aşık Edebiyatında Usta Çırac İlişkisi

Âşıklık geleneğinde usta-çırak ilişkisi önemlidir. **Usta âşık, saza ve söze yeteneği olan birini çırak edinir ve ona adım adım âşıklığı öğretir. Mahlas edinme âşıklıktaki ikinci adımdır**. Âşıklık yolunda ilerleyen kişinin kendini yansıtan bir mahlas seçmesi geleneğin belirlediği bir durumdur. **Kişinin "âşık" olabilmesi için saz çalması da gereklidir**. Geleneğe göre **kişinin âşık olduğunun en önemli göstergesi bade içme veya rüya görmesidir**. Bu durumla âşıklıkta çok sık karşılaşılır. Âşıkların bazıları, **rüyalarında Hızır aleyhisselamı görüp uyanınca saz çalıp şiir söylemeye başlamışlardır**. Bazıları da **yine rüyalarında pir elinden bade içerler, pirin gösterdiği sevgilinin yüzüne âşık olurlar ve böylece âşıklık makamına ulaşırlar**.

KOŞMA

- Koşmalar 11'li hece ölçüsü ile dörtlükler hâlinde söylenmektedir.
- Dörtlük sayısı 3-5 arasında değişmektedir. Kafiye düzeni abab - cccb - dddb ... şeklindedir.
- Bazen ilk dörtlüğün kafiye düzeni değişir ve aab/abcb şeklinde de olabilir.
- Şiirde halk edebiyatının bir özelliği olarak sade, halkın her kesiminden insanın anlayabileceği yalınlıkta bir dil kullanılmıştır.
- Koşmalarda genellikle lirik konular işlenmektedir.
- Tüm bu özelliklere bakıldığında koşma nazım biçiminin, İslamiyet'in Kabulünden Önceki Dönem'de yer alan koşuklara benzediği söylenebilir. Koşmalar lirik söyleyişi yönüyle divan şiirindeki gazellere benzetilebilir.
- Koşma nazım biçimi işlediği konular yönüyle çeşitli türlere ayrılmaktadır. Sevgili, güzellik, doğa gibi bireysel temaları işleyen koşmalara **gü-zelleme**; yiğitlik, kahramanlık konularını işleyenlere **koçaklama**; ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü, acıyı dile getirenlere **ağıt**; insanların ya da toplumların aksayan yönlerini konu edinenlere ise **taşlama** adı verilir.
- **Güzelleme türünün halk edebiyatındaki temsilcisi Karacaoğlan, koçaklama türünün ki Köroğlu, taşlamanınki Seyrânî'dir.** Ağıtlar ise âşık edebiyatı nazım türlerinden olmakla birlikte daha çok anonim halk edebiyatı ürünleri olarak bilinir.

SEMAİ - VARSAĞI - DESTAN

- Koşmadan başka semai, varsağı ve destan âşık edebiyatının belli başlı nazım biçimleridir. **8'li hece ölçüsü ve dörtlükler hâlinde söylenen veya aruzla yazılan; daha çok sevgi, doğa, güzellik konularını işleyen ve özel bir ezgisi olan âşık edebiyatı nazım biçimi semaidir.**
- 8'li hece ölçüsüyle, dörtlükler hâlinde (3-5 dörtlük) ve kendine özgü bir ezgiyle söylenen **varsağılarda "bre, hey, behey"** gibi mertçe söyleyişler dikkat çeker.
- **Destanlar** ise genellikle **11'li hece ölçüsüyle, dörtlükler hâlinde (Dörtlüklerde sayı sınırlaması yoktur.)** oluşturulur ve destanlarda savaş, yangın, sel, deprem gibi toplumu etkileyen olayların yanında ünlü kişilerin maceraları da ele alınır.

DİVAN EDEBİYATI

Divan edebiyatı, **XIII. yüzyılda Hoca Dehhani ile başlayıp XIX. yüzyıla kadar** varlığını devam ettirmiştir.

Saray edebiyatı, klasik edebiyat, yüksek zümre edebiyatı gibi değişik adlarla anılan bu edebiyat için en yaygın kullanılan isim divan edebiyatıdır. Bu **adlandırmada şairlerin, eserlerini "divan" adı verilen bir kitapta toplamaları** etkili olmuştur.

Arap ve Fars edebiyatlarının etkisiyle oluşan bu şiir geleneğinin kendine özgü birtakım kuralları vardır.

- Geleneğin belirlediği bu kurallar içerisinde **Arapça-Farsça kelime ve tamlamaların sıkça kullanılması;**
- **Ağır, sanatlı, süslü söyleyişlere** yer verilmesi;
- **Mazmun** adı verilen kalıplaşmış sözlerin bulunması;
- **Soyut konuların** daha çok işlenmesi;
- Bütün güzelliği yerine **parça güzelliğinin esas alınması** vb. sayılabilir.

Bütün **divan şairleri, geleneğin belirlediği bu kurallara uymuşlar**, ortak söz varlığının dışına çıkmamışlardır. Hoca Dehhani ile başlayan bu geleneğin en tanınmış sanatçıları arasında XIV.yüzyılda Ahmedî, Süleyman Çelebi; XV. yüzyılda Şeyhi, Ahmet Paşa, Necati; XVI. yüzyılda Fuzuli, Baki, Hayali Bey, Taşlıcalı Yahya; XVII. yüzyılda Nef'i, Nabi; XVIII. yüzyılda Nedim, Şeyh Gâlip; XIX. yüzyılda Enderunlu Vâsıf vb. sayılabilir. Hatta Şeyh Galip, divan şiirinin son büyük temsilcisi olması yönüyle Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

Klasikhoca.com

SINAVLAR DEĞİŞSE DE SORULAR HEP KLASİK!

Divan Edebiyatında Beyitlerle Kurulan Nazım Biçimleri

GAZEL

- Gazel, Türk edebiyatına **Arap edebiyatından** geçmiştir.
- Divan şairlerinin en çok kullandığı nazım biçimi olan gazel, **beyitlerle kurulup kafiye düzeni aa-xa-xa-xa...** şeklindedir. Gazellerde **beyit sayısı 5-15 arasında** değişmektedir.
- Gazelin ilk beytine **matla**, son beytine **makta**, matladan hemen sonraki beyte **hüsn-i matla**, maktadan bir önceki beyte ise **hüsn-i makta** adı verilmektedir.
- Hüsn-i matla ve hüsn-i makta beyitlerinin, matla ve makta beyitlerinden güzel olması şartı aranmaktadır.
- Şairin mahlasının bulunduğu **beyte mahlas beyit ya da mahlas-hâne** adı verilmekte ve mahlas genellikle gazelin son beytinde yer almaktadır.
- Gazelin en güzel beyti **beytül-gazel** ya da **şâh-beyit** olarak adlandırılmakta ve gazelin herhangi bir yerinde bulunmaktadır. Beyitler arasında anlam birliği bulunan gazeller **yek-âhenk** gazel diye adlandırılırken anlam birliğinden başka,
- Bütün beyitleri aynı güçte, değerinde ve güzellikte olan gazeller için **yek-âvâz** ifadesi kullanılmaktadır.
- Gazeller, **lirik** şiirlerdir, en çok kullanılan temalardan biri olan **aşk**, basit bir duygudan hastalık derecesine varan alışkanlık ve tutkulara kadar çeşitli boyutlarda işlenmiştir.
- Gazeller; başta aşk ve güzellik olmak üzere ayrılık, sevgilinin güzelliği, baharın verdiği neşe gibi konuları işler.
- Gazeller işledikleri konuya göre birtakım isimler alır. Aşkın verdiği mutluluğu, sıkıntıyı, sevgilinin güzelliğini anlatan gazeller **âşıkane gazel**; hayata karşı kayıtsızlığı, yaşamaktan zevk almayı anlatan gazeller **rindane gazel**; kadını ve aşkın zevklerini şuh bir tavırla ifade eden gazel türü **şûhane gazel**; ahlâkla ilgili öğütler veren, özdeyiş niteliğindeki sözlerin ağır bastığı gazeller ise **hikemî gazel** olarak adlandırılır.
- Türk edebiyatında **Fuzûlî**, **âşıkane gazelin**; **Baki**, **rindane gazelin**; **Nedim**, **şûhane gazelin**; **Nâbî de hikemî gazelin öncüsü** sayılır.

KASİDE

- Kaside, divan edebiyatında sıklıkla kullanılan bir nazım biçimidir. **Arap** edebiyatından **İran** edebiyatına oradan da Türk edebiyatına geçmiştir.
- Kasideler, **din veya devlet büyüklerini övmek amacıyla yazılır**. Bazen de kasidelerde yergi söz konusudur.
- Kaside denilince akla gelen ilk isim **Nefî**dir.
- Kasideler divan şiirinin **beyitlerle** kurulan nazım biçimlerindedir.
- Beyitler **aa-xa-xa-xa** ... şeklinde kafiyelenmekte ve beyit sayısı **33-99** arasında değişmektedir.
- Bütün divan şiiri nazım biçimlerinde olduğu gibi ölçü, **aruz ölçüsüdür**.
- Gazeldeki gibi ilk beyit **matla**, son beyit **makta** adını alır. Kasidenin en güzel beytine **beytül-kasid**, şairin mahlasının bulunduğu beyte ise **tâc-beyit** adı verilmektedir.
- Kasidelerde şair, doğrudan övgüye başlamaz. Önce sanat gücünü göstermek, hayal gücünün zenginliğini ortaya çıkarmak için bir giriş yapar. Bu bölüm **nesib** ya da **teşbib** adıyla anılmaktadır. Şair; burada bir şehrin, mevsimin, atın, gecenin tasvirini yapar.
- **Nesibden sonra övgüye geçeceğini haber veren**, bir beyitten oluşan **girizgâh bölümü** gelir.
- Kasidenin yazılma nedeni olan övgünün yer aldığı bölüm **methiye** adını alır.
- **Methiyenin hemen ardından daha lirik bir bölüm olan tegazzül** bölümü gelir ki **şair burada bir gazel söyler**. Ancak bu bölüm her kasidede olmayabilir.
- Bir sonraki bölüm olan **fahriyede**, **övülen kişiye yapılan övgünün bir o kadarını şair kendisi için yapar**.
- Sonrasında şairin mahlasının yer aldığı **tâc-beyit** bulunur.
- **Son bölüm** ise **duâ** bölümü olarak adlandırılır. Şair burada övdüğü kişinin uzun ömürlü olması, bahtının açık olması gibi iyi dileklerde bulunarak ona dua eder.
- Kasidelerin adlandırılmalarında değişik yöntemler uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi nesibde işlenen konuya göre yapılan adlandırmadır. Mesela kasidenin nesib bölümünde kış anlatılıyorsa kaside şitâiyye, bahar anlatılıyorsa bahâriyye gibi isimlerle anılır.
- İkinci adlandırma redife göre yapılır. Mesela kasidede redif olarak su kelimesi kullanılmışsa su kasidesi, güneş kelimesi kullanılmışsa güneş kasidesi adını alır.
- Kasideler işledikleri konuya göre çeşitli isimlerle de anılmaktadır. Bu türler arasında Allah'ın birliğini anlatanlara tevhid, Allah'a yalvarıp yakarmayı konu edinenlere münacaat, **Peygamber Efendimiz'in övgüsünün yer aldığı kaside türüne naat** (Fuzuli'nin Su kasidesi bir naat örneğidir.), **bir kimsenin aksayan yönlerini yermek amacıyla yazılanlara hicviye**, **bir kişinin övüldüğü kaside türüne methiye ve şairin kendini övdüğü kasidelere de fahriye** adı verilir.

KIT'A ve MÜSTEZAT

Divan edebiyatında mesnevi, gazel ve kasideden başka **kıt'a ve müstezat nazım biçimleri de beyitlerle** kurulmaktadır.

Kıt'alar, xa-xa şeklinde kafiyelenen iki beyitlik bir nazım biçimidir.

Müstezad ise **gazel beyitlerinin her bir dizesine bir kısa dize eklenerek aruzun özel bir kalıbıyla** yazılır.

Sebk-i Hindi

"Hint üslubu, Hint tarzı" anlamına gelen Sebk-i Hindî, İran'dan Hindistan'a gelen İranlı şairlerce geliştirilmiş; daha sonra Nâîfî, Neşâti, Şeyh Gâlip gibi bazı divan şairlerini de etkisi altına almış bir akımdır.

Bu anlayışla yazılan **şiirlerde anlam olabildiğince kapalı; dil oldukça ağır, sanatlı, süslüdür**. Soyut konular (özellikle tasavvuf) daha çok ele alınmıştır.

Divan Edebiyatında Bentlerle Kurulan Nazım Biçimleri

ŞARKI

Türklerin, divan edebiyatına kazandırdığı iki nazım biçiminden biri olan

şarkı (diğeri **tuyuğ**), **bestelenmek amacıyla** kaleme alınır.

- o Genellikle dörder dizeli bentlerle kurulur ancak beş ya da altı dizeli bentlerden oluşan şarkılar da vardır. Her **bendin üçüncü dizesi miyan**, her bendin sonunda tekrarlanan dize ise **nakarat olarak** adlandırılır. Miyan, şarkının en dokunaklı ve en anlamlı dizesidir.
- o Genellikle aşk, sevgili, eğlence, ayrılık gibi konuların işlendiği şarkılarda **bent sayısı 2-5 arasında** değişmektedir.
- o İlk bendin kafiye düzeni değişiklik göstermekle birlikte kafiye düzeni **aaaa-bbba-ccca, abab-cccb-çççb veya aAaA-bbba-cccA'dır** (A: Nakaratları ifade eder.).
- o Türk edebiyatında şarkı adıyla yazılan ilk manzumeler, XVII. yüzyılın sonlarında görülmektedir.
- o Divan edebiyatının en güzel **şarkı örnekleri Nedim'in kaleminden çıkmıştır. Nedim'den sonra Şeyh Gâlip, Enderunlu Fâzıl, Enderunlu Vâsıf** gibi sanatçılar da bu nazım biçiminin gelişip yaygınlaşmasında önemli rol oynamışlardır.

Rubai, Tuyuğ, Murabbaa, Tercih-i Bent ve Terkib-i Bent

Divan edebiyatında Şarkının dışında da bentlerle kurulan nazım biĀimleri vardır.

Bunlardan **rubai tek dörťlükten oluşur** ve **aaxa** Őeklinde kafiyeleir. Türk edebiyatına İran edebiyatından geĀmiştir. **Tasavvufi, felsefi vb. konularda** yazılır. Bu nazım biĀimi, adeta Ömer Hayyam'la özdeşleşmiştir.

Aruzun sadece "**fâ'ilâtün/fâ'ilâtün/fâ'ilün**" kalıbıyla yazılan ve **aaxa Őeklinde kafiyeleir** **tuyuğlar** da divan edebiyatında **tek dörťlükten oluşun** bir diğer nazım biĀimidir.

Murabba, Şarkı, terkib-i bend, terci-i bend gibi bazı nazım biĀimleri **birden fazla bentten oluşmaktadır**. **Dörder dizeli bentlerden oluşun murabballarda** kafiye düzeni **aaaa-bbba-ccca ...** Şeklinde olup bent sayısı 3-7 arasında değişmektedir ve **murabballarda konu sınırlaması** yoktur.

Talihten ve hayattan Őikâyetler, dinî, tasavvufi, felsefi düşünceler terkib-i bent nazım biĀimiyle dile getirilmiŐ olup terkib-i bentlerde bent sayısı 5-10 arasında değişir ve her bent, 5-10 beyitten oluşur. Bu nazım biĀiminde **her bendin sonundaki beyit (vasıta beyti) değişir**. Şekil özellikleri bakımından terkib-i bentlere benzeyen terci-i bentler, her bendin sonundaki vasıta beytinin tekrarlanması yönüyle terkib-i bentlerden ayrılır.

Klasikhoca.com

SINAVLAR DEğİŞSE DE SORULAR HEP KLASİK!

10.Sınıf Edebiyat 4.Ünite Özeti Destan Efsane Konu Anlatımı

Bu ünite, "dünya edebiyatında destan türünü, İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Edebiyatı'nda destan türünü, İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönem'de destan türünü, 1923-1980 dönemi Türk edebiyatında yapma destan türünü ve Türk halk edebiyatında efsane türünü" öğreneceğiz.

DESTAN TÜRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ

Destan, toplumların geçmişinde derin izler bırakmış bir olayı, özellikle de yiğitlik ve olağanüstülükleri manzum olarak öyküleyici bir şekilde anlatan edebî türlerdendir.

Kahramanların olağanüstü kişilikleri, içinden çıktıkları toplumun temel özellikleri ile oluşmuştur. Bu kahramanlar, aklın alamayacağı büyük işlerin üstesinden gelir.

Destanlarda olay ve kişiler olmak üzere iki unsur ağırlıktadır.

Zaman ve mekân unsurlarına ayrıntılı biçimde yer verilmez.

Destanlar, ulusların tarihte yer almaya başladıkları dönemlerin ilk ürünleridir. Bu nedenle bu ürünlerde onları oluşturan toplumların tarihlerinden izler görülür.

Oluşumları Bakımından Destan Türleri

Destanlar oluşumları bakımından **doğal ve yapma destan** olmak üzere ikiye ayrılır:

Doğal Destanlar

Milletlerin yaşamında derin izler bırakan tarihsel ya da toplumsal bir olayın sözlü gelenekte olgunlaştıktan sonra destan geleneğini bilen biri tarafından derlenmesiyle oluşan destanlara doğal destan denir.

Doğal destanların oluşumları **üç safhada** gerçekleşir.

Birinci safha, tarihsel olayın ortaya çıktığı çekirdek dönemidir. Toplumun belleğinde derin ve sarsıcı izler bırakan bir olay, zaman içinde gelişerek büyür; farklı söyleyişlerle ve eklemelerle zenginleşir.

İkinci safhada ozanlar toplumun dilinde zenginleşen ve efsaneleşen olayları düşsel dünyalarında geliştirerek saz eşliğinde dillendirirler. Destan yazıya geçmediği için bu dönemde de büyüyüp gelişmeye devam eder.

Son safha, destan geleneğini bilen bir kişinin destanın tüm varyantlarını elde ettikten sonra destanı yeniden oluşturup yazıya geçirmesidir.

Doğal Destan Türünün Örnekleri

Yunanlıların İlyada ve Odysseia (Odise)

İranlıların Şehnâme

Finlerin Kalevala (Kalevala)

Fransızların Chanson de Roland (Şanson de Rölant),

Sümerlerin Gılgamış,

Almanların Nibelungenlied (Nibelungenlid) ,

İngilizlerin Beowulf (Biwolf),

İspanyolların Le Cid (Lö sid),

Rusların İgor,

Hintlerin Ramayana ve Mahabharata (Mahabarata),

Japonların Şinto adlı destanları dünyaca ünlü doğal destanlara örnektir.

Türk edebiyatında ise **Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Şu, Ergenekon, Bozkurt, Türeyiş** destanları doğal destanlardır.

Yapma Destanlar

Herhangi bir tarihî olayın bir ozan tarafından destan kurallarına uygun olarak yazılmasıyla oluşan destanlara yapma destan denir.

Tasso'nun (Taso) Kurtarılmış Kudüs, Ariosto'nun (Ariyosto) Çılgın Orlando, Dante'nin İlahi Komedyası adlı eserleri İtalyan edebiyatının;
Vergilius'un (Vercilyus) Aeneis adlı eseri Latin edebiyatının;
Milton'ın (Miltın) Kaybolmuş Cennet adlı eseri İngiliz edebiyatının;

Mehmet Âkif Ersoy'un Çanakkale Şehitlerine, Cahit Külebi'nin Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda Türk edebiyatının yapma destan örneklerindedir.

EFSENE TÜRÜNÜN GENEL ÖZELLİKLERİ

İnsanlar; yaşadığı coğrafyaya ait önemli gördükleri kişileri, nesnelere ve mekânları kutsallaştırır ve sırrını çözemedikleri konuları çeşitli biçimlerde yorumlar. Bunlara, yaşanmış bazı olayları da ekleyip nesilden nesile aktarırlar. Kutsallaştırma, yorumlama ve aktarmaların pek çoğu sözlü olarak yayılır. Böylece bir sözlü kültür oluşur.

Sözlü kültürün önemli bir parçası olan ve dilden dile aktarılarak bugüne kadar ulaşan efsaneler; **her türlü üslup kaygısından uzak, hazır kalıplara yer vermeyen, kısa anlatılardır.**

Olağanüstü olaylar ya da **insanüstü güçleri elinde tutan kişilere** bu türde sıkça rastlanır.

Efsaneler içerdikleri konulara göre **yaradılış efsaneleri; oluşum ve dönüşüm efsaneleri; tarihî efsaneler; olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler; dinî efsaneler** (Dinî konulardaki efsanelere eskiden menkıbe denirdi.) gibi adlar alır.

Efsanede "inanış" söz konusudur. **Bu yönüyle efsaneler masaldan ayrılır**, hikâye ve **daha çok destana yaklaşır**. (olağanüstülük baskındır)

Efsanede anlatılanlar; **halkın arasında doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir**. Hatta efsaneler inandırıcılığını artırmak için içerdikleri konuyla ilgili olaylarda, zamanda ve mekânda ayrıntılara girerek bu konuyla ilgili tanık gösterir.

Günümüzde ise efsaneler artık inanç konusu olma niteliğini yitirmiştir. "Eskiden böyle inanırlarmış.", "Güya böyle olmuş." gibi ifadeler bu çeşit söylentilerin "eskiden" inanma konusu olduğunu belirtir.

Destan ve Efsane Türünün Farkları

Destanlar toplumların yaşamış olduğu gerçek olaylar ardından doğar ve büyürler, ait oldukları millete ait birçok unsur barındırırlar.

Efsaneler ise sıklıkla aklın ermediği durumlarda insanlar tarafından **uydurulan hikâyelerdir**.

Yerel kaynaklıdır, her köyde her ilde o bölge ile ilgili anlatılan bir efsane bulabilirsiniz.

Sanatsal kaygı güdülmez, gerçek değildir; insanlar gerçek olduğuna inandırmaya çalışır.

Efsaneler destanlara göre oldukça **kısa** anlatılardır.

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI'NDA DESTAN

Türk dili, edebiyatı ve tarihi için önemli bir kaynak niteliği taşıyan destanlar, **Sözlü Edebiyat Dönemi** ürünlerindedir.

Türk destanları, **Türklerin göçebe hayatı yaşamaları ve geniş coğrafi alanlara yayılmış olmaları sebebiyle ikinci oluşum safhasında kalmış, oluşumunu tamamlayamamıştır**. Yani bir destan şairi tarafından yazıya geçirilmemiştir. O yüzden **doğal Türk destanları manzum** değildir.

Bilinen yazılı Türk destanları daha çok İran, Çin, Arap, Moğol, Bizans ve Batı kaynaklarından derlenmiş; oluşumlarından çok sonra yazıya geçirilmiştir.

Türk destanlarının pek çoğunda ortak olarak kullanılan bazı motifler vardır.

Bu motifler arasında **ışık, at, ağaç, su, çeşitli madenler (gümüş, altın, demir vb.), kurt, kadın, yada taşı, ok-yay, yaşlı adam** sayılabilir.

İslamiyet'in kabulünden önceki Türk destanları arasında,

Altay-Yakut Dönemi'nde **Yaradılış Destanı**;

Saka Dönemi'nde **Alp Er Tunga Destanı ve Şu Destanı**;

Hun Dönemi'nde **Oğuz Kağan Destanı ve Attila Destanı**;

Kök Türk Dönemi'nde **Bozkurt Destanı ve Ergenekon Destanı**;

Uygur Dönemi'nde ise **Türeyiş Destanı ve Göç Destanı** yer alır.

İSLAMİYET SONRASI TÜRK EDEBİYATI'NDA DESTAN

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra ortaya çıkan bu destanlar üzerinde **İslam dininin etkisi belirgindir.**

Bu destanların çoğu **aynı zamanda İslamiyet öncesinden izler** taşır.

İslamiyet'in kabulünden sonraki Türk destanlarından bazıları şunlardır: **Satuk Buğra Han** Destanı, **Manas** Destanı, **Cengiz Han** Destanı, **Timur** Destanı, **Battal Gazi** Destanı, **Danışmend Gazi** Destanı, **Köroğlu** Destanı.

Bu dönem destanların dili sade olup içerisinde geçen Arapça ve Farsça kelimeler Türkçe konuşan insanların yabancı olmadığı kelimelerdir. Bu destanların Anadolu ve Balkanlarda Türkçe konuşan herkes tarafından bilinmesi, okunması ve yaygınlaşması dilinin sadeliğinden kaynaklanmaktadır.

Klasikhoca.com

SINAVLAR DEĞİŞSE DE SORULAR HEP KLASİK!